

Любов Дрофань **Lubov Drofan**
кандидат філологічних наук PhD in Philology
провідний науковий співробітник leading researcher
Інститут проблем сучасного мистецтва Modern Art Research Institute
НАМ України of the National Academy of Arts of Ukraine

lubavadrof@ukr.net orcid.org/0000-0002-1990-1752

ЮХИМ МИХАЙЛІВ — СИМВОЛІСТ І МІСТИК

YUKHIM MYKHAILIV — SYMBOLIST AND MYSTIC

Анотація. Однією з особистостей, яка гідно представляє Україну на міжнародній культурній арені, є Юхим Михайлів. Митець-символіст звертався у своїй творчості до давньоязичницьких традицій, історичних артефактів, до смислів і значень у трактуванні еволюції України, її генезису і типів культури, до ритуальних елементів давніх культів. Такий вибір уможлилював йому не лише актуалізувати своє художницьке мислення, що опиралося на символи й знаки, а й визначати місце національної культури в системі загальносвітових координат. На часі — синкретичний аналіз його багатогранної творчості. А це не лише художні картини, а й твори красного письменства, насамперед вірші, а також монографічні дослідження, літературно-критичні статті, що друкувалися в періодичних виданнях.

Розглянуто питання, що його обходили увагою дослідники, а якщо й згадували, то вельми побіжно. Йдеться про співпрацю митця із часописом «Рідний Край», де він друкував свої вірші і де репродукувалися його картини.

Проаналізовано також листи до музейника і поета Трохима Романченка, які все ще зберігаються в архіві і чекають на опублікування та розлогі коментарі.

Ключові слова: митець символістського спрямування, позаофіційна українська культура, синкретичний характер творчості.

Постановка проблеми. Криваве минуле століття означене багатьма подіями, які ми не маємо забувати. Хвилі масових репресій знищували мільйони ні в чому не винних людей за абсурдними звинуваченнями. Під цей терор потрапляли і художники, і композитори, і письменники.

Юхим Михайлів, митець символістського спрямування, проєвропейськи налаштованого, своїм життям і творчістю не вписувався в канони, що їх нав'язувала владна система з її деперсоналізацією і варварством. Проте, розглядаючи сьогодні його творчість, упевнюємося в тому, що він залишається актуальним і цікавим як за вибором тем, так і підходами до їх художнього втілення. Маючи вроджене загострене чуття причетності до своєї нації, він був сповнений найсвітліших замислів відроджувати національні культурні коди в європейському контексті.

Аналіз досліджень і публікацій. Найпершою розвідкою після майже тридцятирічного замовчування імені митця стала монографія-альбом, видана у США 1988 року, яку підготували до друку подружжя Юрій та Тетяна Чапленко — дочка Ю. Михайліва. 1997 року на Херсонщині в Олешках відбулася міжнародна конференція, присвячена 110-й річниці від дня народження митця, що її було організовано в межах державної програми «Повернути імена». На цьому зібранні визначено основні етапи майбутніх досліджень, пошуки архівних джерел, родинних артефактів. Цінним документальним

свідченням є спогади дружини Ю. Михайліва, оприлюднені у вже згаданому закордонному монографічному дослідженні. Тут чи не вперше подано біографічні дані, уточнено деякі моменти з творчої лабораторії. Писав про Михайліва і Є. Кузьмин. Доля його рукопису не відома, але збереглася розгорнута стаття у журналі «Життя і революція». Знаковою подією є мистецтвознавче видання невідомого дослідника українського мистецтва Ю. П'ядика, що упорядкував повний на сьогодні каталог творів митця, про які залишилися лише поодинокі згадки, але їхнє місце зберігання невідоме або вони розпорошені по приватних та музейних зібраннях. В альбомі Ю. П'ядика подано не лише ілюстрації картин, а й коментарі до них, бібліографія рукописних і надрукованих творів митця. У різні часи писали також про Михайліва Г. Майфет, В. Світлицький, М. Дмитренко та ін.

Мета статті — продовжувати виводувати контекст позаофіційної української культури, вихоплювати з непам'яті яскравих її представників. Відкинувши застереження про те, що сучасний мистецтвознавець не зможе передати «все те, що бачили сучасники» [9], все ж не завадило мати аналітичної розвідки, яка б увібрала у себе синтетичний аналіз його багатогранної творчості. А це не лише його твори образотворчого мистецтва, а й твори красного письменства, зокрема вірші та монографічні дослідження, а також літературно-критичні статті, що друкувалися в періодичних виданнях.

Звичайно, обсяг статті не дає можливості здійснити поставлені завдання повною мірою, проте сам жанр диктує необхідність пунктирно окреслити на майбутнє зміст і напрями досліджень.

Найперше розглянуто питання, що його обходили увагою дослідники, а якщо й згадували, то вельми побіжно. Йдеться про співпрацю митця із часописом «Рідний Край», що його видавала і редагувала Олена Пчілка на початку минулого століття.

Проаналізовано також листи до музейника і поета Трохима Романченка, які все ще зберігаються в архіві і чекають на опублікування та розлогі коментарі.

Виклад основного матеріалу. В Україні, якій Ю. Михайлів присвятив життя, його не згадували майже 30 років — від 1935-го до 1965-го. Це стало сумною традицією в українській духовній культурі. «Ворожий народу», «художник-модерніст з націоналістичними і стилізаторськими тенденціями» — ось типова риторика тих часів. Не вписувався в канони соцреалізму, ба більше — відкрито їх нехтував, не помічав, а тим більше, не використовував. Випавши з лав канонічно усталених поглядів на мистецтво і його завдання, Михайлів залишився самотнім і незрозумілим, тобто ворожим ура-плакатним напрямкам. На засланні в Котласі у 1934 році з-під пера митця вирвалися розпачливі слова: «Покінчити з життям, / З підлим цим засланням — / І вернути загублену шану» [2, с. 10]. От і є нашим завданням на сьогодні не лише гідно пошанувати цю непересічну людину, а й внести його творчі здобутки до скарбниці світової культури.

«Я єсть син безщасного народу»

Юхима Михайліва, як цілісну особистість, рядки з поезій якого вміщуємо як підпункти до даного дослідження, неможливо розглядати без визначення основних констант його творчості.

1. Чітко усвідомлена і виражена національність (українськість) — виявляється у виборі тематики творів образотворчого мистецтва, трактуванні історії, коментарях, роздумах і пересторогах у текстах особистісного характеру (насамперед у листах), у його статтях і монографічних дослідженнях. Критики відзначають «глибинне проникнення у національну сутність» митця, «Україна була для нього смислом усього його життя» [2, с. 5]. У листі до Т. Романченка писав, що на виставку в Москві, яку він готував 1916 року, всі 17 картин «у техніці пастелі» і «всі українського змісту», а друзі й знайомі «теж були перейняті настроєм моїх картин» [Л, од. зб. 803]. «Дочекалися ми, Антоне Фомичу, і до власної академії мистецтва... Колісь тільки мріялось... пам'ятаєте балачки? А зараз вже дійсність. Яка не єсть академія, але перший камінь в підвалини національної штуки покладено, а нові покоління будуватимуть, цей пишний палац — гордість нації, далі», — це вже в іншому листі з великим піднесенням писав митець. З не меншим запалом виношував також ідею створити в Києві стаціонарну українську галерею, бо «час вже її мати». «Коли ж справді ми станемо на певний шлях, коли почнемо жити? За нас нам ніхто не зробе... Наші свідомі інтелігенти повинні відгукнутись на це святе діло культури» [Л, од. зб. 803].

Але його українська тематика випадала з тра-

диційного уявлення про «біленькі хатки» і «дівчат з відрами», як сам він зізнавався і цим вирізнявся серед інших. Не був ні на кого схожий своїм космічним і сакральним заглибленням у ментально-духовні сфери, творив власні закони композиції і світлотіні та пропонував свої кольорові рішення. Образ України-Чайки, душа якої високо літає у високості, є провідною думкою, що тривожила усе його життя. Як і невідворотна загибель могутнього дерева, skutого кайданами, що є символом невольного мистецтва.

Це в образотворчих творах. А в теорії — усіма силами прагнув розбудовувати національну культуру, що, як відомо, є одним із засобів збереження людського роду. І якщо зібрати докупи розпорошені по різних джерелах думки митця, можна охарактеризувати їх приблизно так. Кожна подія чи явище прокладають генетичну лінію, і що посіяне в попередній добі, зійде в наступній. А для успішного втілення цієї ідеї мають бути провідники, які поведуть за собою маси. Хіба можуть ті, хто не стоїть на твердих національних позиціях, обпертих на європейськість, бути провідниками нації? Звичайно ж ні, відповідає Ю. Михайлів. Наприклад, пише: «Апатія виникла не через те, що позакривали «просвіти» й припинили пресу, а через те, що не чути голосу українського в Державній Думі. Де ж ті апологети наші подівалися? Де Єфремови, Дорошенки і подібні? Де ж ті, що підіймали нашу культуру нищучи молоді сили? Вони думали, що Україна тільки для них, на їх життя, а не виховали заступників собі. Та хіба вони здатні на таке виховання. Вони самі продукт виховання російського, а не європейського...». І ще далеко до з'яви в українській літературі гасла М. Хвильового «Геть від Москви» попереджав: «Доки ми не залишимо московську культуру, доти не будемо нацією, а будемо тим, що Тарас Григорович сказав: «раби, підніжки, грязь Москви», а я од себе додаю — аморфною масою «малоросів». Як може людина вплинути на другу людину, а тим більше на юрбу, коли вона сама стоїть на тому ж щаблі розумового розвитку і досліду? Вони наші проводирі в власному інтимному житті (це «малороси») і тільки на папері українствують... Боятися назвати себе своїм ім'ям! Перш ніж виховувати когось, треба виховувати себе, а вони... Треба працювати в напрямі європейському на основі національній» [Л, од. зб. 804].

Європейськість завжди була основним орієнтиром для Ю. Михайліва. Тож закидати йому вузьконаціональні інтереси — то не продуктивне завдання для дослідників. Але митець бачив і яскраву ваду українців, яку вони й до нашого часу не позбулися, — нічого не вчить їх історія! «Але, Боже, як це важко зробити з нашим громадянством!» — маючи на увазі перешкоди, які виникли на шляху до організування в Москві виставки картин українських художників у 1916 році. «Ми не звикли триматися купи, жити в згоді, працювати спільно. У нас що не українець, той партія».

2. Символічно-сакральний підтекст творів образотворчого мистецтва. Художник звертався до давньоязичницьких традицій («Чайка», «До богині Лади», «Триптих „Творець Бога“», «Кам'яні баби»), до історичних артефактів («Ой, чого ти почорніло, зеленее поле?», «На Великдень», «Сум

Ярославни»), до смислів і значень у трактуванні еволюції України, її генезису і типів культури («Соната „Україна“ (триптих)», «Загублена воля», «Музика зір», «Червоний кінь», «Закуте мистецтво»), до ритуальних елементів давніх культів («Книга мудрості», «Мій сон», «Брама таїни», «За завісою життя», «Грабінниця снів», «Гільйотина», «На грані вічного»). Такий вибір уможлилював йому не лише актуалізувати своє художницьке мислення, що опиралося на символи й знаки, а й визначати місце національної культури в системі загальносвітових координат. Космічну символіку використовував як засіб впорядкування духовності у багатополлярному Всесвіті. Заломлення світла далеких зірок залишили свій слід в історії, тож на картинах Ю. Михайліва зустрічаються два всеосяжні світи — світ землі і світ неба.

У скутих німотою творах, чарівність яких магнетизує увагу глядача, — невимовний протест проти девальвації духовних цінностей, візія приреченості України за умови бездіяльності самих українців, жагуча воля до боротьби. У таких трьох іпостасях вимальовується бачення митцем завдань для кожного небайдужого, що прагне до самосвідомості. Бажання не розчинитися у безликість і сірості масової культури штовхало його до активного життєвого чину, до творення власної теорії зібрати в єдине ціле мислячі одиниці світу. Майже як у теорії диференційованої єдності французького антрополога Тейяра Шардена, сучасником якого він був. Вищий дух підкорює природу: фіксувати історію і творити історію.

«Особистий символістичний стиль Михайлова є найважливішою частиною його *oeuvre*, хоч у нього є чимало інших цікавих праць у конвенційних категоріях краєвидів, натюрмортів, портрету та *genre*», — писав про нього критик мистецтва Томас Болт [9, с. 13]. Одну особливість помітив дослідник: Київ мистецький споріднений з Мюнхеном і Парижем, і у зв'язку з цим вибудовує підґрунтя із відомих персоналій. Отож символізм Михайліва не є чимось відокремленим і вихопленим з контексту світового мистецтва. Він, безперечно, був обізнаний з новітніми течіями (за Болтом, це французькі символісти — Густав Моро, Родольф Бресдін, Оділон Редон та «мірїскуснік» В. Борисов-Мусатов, а Доріченко додає ще й Едварда Мунка, П'юві де Шеванна, Арнольда Бйокліна), що давало йому широку можливість для вільного поступу власних ідей, глибоко закорінених у національну культуру. «Хоч Михайлів увібрав і асимілював багато Західних і Східних впливів, він може з певністю бути трактований як оригінальний мистець. Він був український „французький символіст“: мистець, який настільки свідомий своєї власної української культури та минулого, що зовнішні впливи, які б сильні вони не були, не можуть не відбитися на самобутності його творчості» [9, с. 14].

Звідкілясь спалахи світла внутрішньої напруги, панує атмосфера таїни, загадковості. Певною мірою цьому сприяє складний віртуозний мазок. Нестандартний підхід до гри світла і тіні. Картина

«За завісою життя» є алегорією на реальність: рука, «що відхиляє веселу, барвисту Завісу Життя, щоб показати за нею велетенські (і підозріло ведмедеподібні) ноги страховища, яке збирається роздушити нещасного П'єро. На задньому пляні — пожежа нищить храм, цей символ цивілізації, культури і традиції» [9, с. 16]. Влада навіть не відразу зрозуміла натяк, закладений у творі, тож картину художник встиг показати на кількох виставках, поки її не заборонили.

3. **Синкретичний характер творчості** — використання засобів образотворчого, музичного і поетичного мистецтва. «Мистець ренесансного світогляду, — пишуть про нього сучасники, — він кохався в музиці, красному письменстві, архітектурі, знав і любив народну мудрість» [2, с. 6]. У своїй аналітичній розвідці про Михайлова критик-ерудит Григорій Майфет визначив шлях шукань митця «в галузі „музичного символізму“» [9, с. 32]. А відомий науковець Валентина Рубан вказала на його унікальний дар синестезії, «тобто здатність уподібнювати твори одного виду мистецтва іншому: скажімо, малярські — музичним, а поетичні — малярським» [2, с. 27]. До таких митців, звичайно ж, належали і М. Чурльоніс, і М. Реріх, творчістю яких захоплювався Ю. Михайлів.

Свого часу Юхим Михайлів із двох муз вибрав малярство і розвивав свій талант більше у напрямі образотворчому. Хоча й тут не можна стверджувати однозначно, адже творчі інтереси митця торкалися ще й музики, і він кілька років очолював музичне товариство імені М. Леонтовича. Більше того, він співпрацював з журналом «Музика», і в його виконанні обкладинка до часопису (1924) вирізняється лаконічною стриманістю у штрифтовому і орнаментальному плані.

У своїй монографії про іншого художника і письменника Михайла Жука (1930, Харків)¹ Михайлів визначив домінують портретованих творів Жука, а саме коли йдеться про олійний портрет М. Коцюбинського: «М. Жук, як літератор і поет, відчув усі ці переживання свого друга й письменника і тонко віддав їх у цьому елегантному портреті». У цій фразі Михайлів наголосив на поєднанні двох творчих начал у митцеві, начал, які спрямовують його енергетичну потугу в русло творення особливих образів. Пишучи про творчість Жука як літератора, Михайлів визнає, що «найбільше казки стали за один із головних стимулів, що привернули увагу М. Жука, як художника, до специфічних студій у графіці, зокрема в ксилографії». І припускає, що казка «Дрімалики» «творилася, як нам здається, водночас двома напрямками, а саме — в пляні *літературно-графічному*. Текст і ілюстрація зароджувалися, попереджаючи одне одного, або разом, і тому ця казка, як твір, така монолітно-суцільна».

У цьому авторському твердженні закладено по суті прагнення і самого Ю. Михайліва представляти знаки у двох семіотичних системах — лінгвістичній і образотворчій. От на такому пограниччі і сформувався сам підхід до творчості — як власної,

¹ До речі, книжку ілюстрував Анатоль Петрицький, який використав на обкладинці авторський шрифт. При цьому дві фарби — чорна і коричнева — навіть в одній літері «Ж», серединка якої не пряма лінія, а у вигляді літери «г». Для утримання композиційного рішення в останній літері «к» також пряма лінія має вигляд перевернутої літери «г».

так і аналізованого ним Жука: об'єкт пізнання можливий до сприймання лише через символно-знакову парадигму.

4. **Мистецько-критичне мислення, оцінювання творчості інших на академічному рівні, що закладено завдяки вищій мистецькій освіті.** Михайлів закінчив Строгановське училище, потім Московське училище живопису, скульптури та архітектури в майстерні Серова. Його перу належать популярні та наукові дослідження про М. Жука, Г. Нарбута, О. Мурашка, Г. Дядченка, а також про кераміку, класичне японське мистецтво, про графіку і скульптуру.

«Я — вігер знов»: Михайлів і Романченко

Відчуті і усвідомити Юхима Михайліва як митця, людину і громадянина допомагають листи, які він писав у Катеринослав до поета Трохима Романченка і які, на щастя, збереглися до нашого часу. Отже, саме Романченко відіграє у майбутньому свою особливу роль, адже лишить у своєму архіві 86 безцінних для історії української культури листів Юхима Михайліва до нього, написаних упродовж 1910–1916 років.

Вчитуючись у кожен рядок, що вийшов з-під пера художника і часто зроджене серцем, розуміємо його погляди і вподобання, глибше пізнаємо як людину, розшифровуємо тези, що втілилися у мистецьких творах, занурюємося у творчі його пошуки. За серпанком письма вияскравлюється тонкий лірик, вразлива душа якого болить Україною. Листи стали справжньою літописною сповіддю митця, який виявив себе ще й надто сумлінним респондентом, дисциплінованим і відповідальним, поспішав якнайшвидше відповідати та чекав мало не щодня «ніжних, як наш український ранок» вісточок від свого товариша, незмінно називаючи його «коханий і любий Трохиме Михайловичу», «дорогий мій друже».

Даний епістолярій час од часу потрапляє й донині у поле зору дослідників, з якого наводять цитати, наприклад, на підтвердження фактів з життя митця, його рефлексії на події, роздуми про мистецтво тощо. Проте в цілому значний текстувальний масив все ще чекає на своє опублікування в цілому обсязі і ґрунтовний аналіз, зважаючи на те, що за умов, коли так катастрофічно бракує інформаційного матеріалу, кожний рядок, який вийшов з-під пера художника, розцінюється на вагу золота.

Це про нього, Трохима Романченка, писала Олена Пчілка, вміщуючи його вірші у «Рідному Краї», редактором і видавцем якого була. У своїй короткій передмові зазначила, що, проживаючи у великому місті, поет-робітник (саме так Романченко підписувався) «знайомий з письменними формами (він знає, наприклад, і таку віршову назву, як „сонет“). Отже й склад віршів Романченка більш наближається до звичайних літературних форм, вірш іде вільно й легко і лиш інколи має в собі якусь маленьку нерівність у ритмі, або-що, дуже легку до справляння... Поет з таланом, з чулою душею» [8, 1912 рік, с. 19]. Доповнює образ Романченка як артистичної натури сам Михайлів, який у листі до нього пише: «Оце недавно згадував я про Вас і розповідав Галі, як Ви представляли того козака,

що (Вій) напився “карасини”, потім городского із “Панни штукарки” і розгладжуючи вуса залицялись до Євгенії Кириловни».

Історія стосунків двох митців вельми типова. Вони заприятелювали тоді, коли Ю. Михайлів збирав зразки фольклору і працював в Народному музеї в Катеринославі (в музеї імені Поля, нині це Дніпровський історичний музей ім. Дм. Яворницького. З листів довідуємося, що вони разом і працювали, і здійснювали мандрівки «в казенний чи монастирський ліс», «або ярмарок гучний та веселий з запашними рум'яними сластями»).

Турбуючись, що довго немає вісточка від товариша, Михайлів запитує: «Чи може сумуєте, глядаючи на гидку дійсність?» А далі: «Я знову в Москві, але це “знову” багато мені коштує, звичайно не грошей. Почав малювати». Так скупо про своє малювання і нехить бути в Москві, де там все ж таки зорганізувалася активна «московська колонія українська», а у Великому театрі гратимуть «Запорожець за Дунаєм, де гратимуть “славні земляки — Алчевський і подібні йому”». В наступному листі знову повторює із захватом: «В великому театрі Алчевський і компанія ставлять “Запорожця за Дунаєм” Артемовського! Цікаво?» Про виставу, яка, певно, зробила велике враження на художника, він зазначає і в наступних листах, що «збір був повний: чистого прибутку 6 1/2 тисяч карбов.» (лист від 8.12.1915 року). Та бадьорий настрій враз спадає, адже: «студентам заборонили зробити вечірку, котра мала одбутись 27.11. Градоначальнику це не подобалось і він наклав своє veto. Тепер значить бідним студентам і видавати книжок не дозволять. «Основу одержав таки, а “Слова” так і “не чув”. Хоча на моє запитання, одмовили, що вислали вдруге номер. Для колекції приємно мати, а також як і документ нашого бідкування».

Отож у Москві Юхим Михайлів у своєму помешканні збудував малу Україну із колекцій книжок і часописів. І глибоко переживає, що часописи, особливо українські, потроху закриваються і перестають зовсім виходити. «Чув я, що “Гасло” вийшло і теж на першому номері зупинилось. “Гасло” погасло! (далі закреслено жирною літерою і розібрати текст неможливо. — Авт.). Як побачимось, то розмовимось про це, а в листі “мало місця”. Можу тільки сказати: (далі текст так само закреслено. — Авт.). Тут яскраво виявляє себе жорстка цензура, яка перечитувала листи і, нагло втручаючись, забороняла якісь неблагонадійні вислови.

Турбуючись про українську пресу, пише Романченкові: «Посилаю передплату за цілий рік (на газету «Гасло». — Авт.), та й боюся, щоб не було так, як з “Словом”. Я не розумію чому газета тиждєнева, хіба так тяжко обладувати що-денну? Хіба не хвате сили? А “Основа” так і загинула? Дуже жалко!» (15.12.1915 рік).

Занепокоєний здоров'ям друга, пише: «Знаючи Вашу вдачу просто боюсь за Вас. Ви не посидите зайвої години у себе, а все біжите в музей... Хоч би Вас як небудь дружина прив'язала та не пустила на кілька дєнь, щоб Ви хоч на деякий час забули музейну атмосферу» (28.12.15).

Співпраця з часописом «Рідний Край»

Припускаємо, що малюнки і заставки до часо-

пису Юхим Михайлів почав виконувати з 1909 року. Підставою до такого твердження є те, що за часів редагування М. Дмитрієва оформлення зазвичай виконував М. Стастіон. Після трагічної загибелі Дмитрієва у 1908 році редагування часопису, а також його фінансування взяла на себе Олена Пчілка. Наставали скрутні часи, і оформлення у виданні ставало дедалі стриманішим, Сластіон з його розкішними багатими ілюстраціями лише час од часу з'являвся на його сторінках. Натомість частими стали геометричної і рослинної форми заставки і літери в стилі Нарбута, що, як відомо, було притаманне і Михайліву.

Інший момент, про який не слід забувати, — у листах до Романченка пише, що активно співпрацює з часописом, просить свого респондента надіслати йому часопис, тощо. «Хотілося звичайно почути про вас де-що, а також побачити “Рід. Кр.”», — писав 26.11.1915 року, коли вже видання опинилися під загрозою закриття. «Вчора була нарешті у нас (йдеться про панну Чернову з Катеринослава. — Авт.), принесла “Рідн. Кр.” (за нього спасибі!)» (лист від 8.12.1915 року). А в іншому листі від 24.01. 1916 року: «Коли будете бачити О. Косач, передайте від мене низенький уклін, а потім спитайте її настоящу адресу, бо я оце вже скільки листів послав їй, то й не знаю чи дійшли вони її рук?» [Л, од. зб. 799]. А з фронту озвався: «Що за вірші мої в “Р. Кр.?” Я і не знаю, навіть забув. Це “старенька” свій архив потрясла і вишукала. Спасибі, що переслали № Ганні Олексіївні». «Старенькою» назвав Михайлів 67-річну Олену Пчілку, наснажену на той час неситим енергією, сповнену багатючих замислів.

«Як хочеться бачити своє друковане слово!!!»

Поезія Ю. Михайліва — то ще одна грань зацікавленень майстра. У поезії відтворював автобіографічний реалізм — з усією повнотою емоційної суті, виявляв ліричний лаконізм, в якому звучно вміщувався авторський голос. Активно друкувався у періодиці. З фронту писав Романченкові: «Як хочеться бачити своє друковане слово!!! Чи хутко та осінь надійде, коли видавати почнуть журнали, часописи?» [Л, од. зб. 808].

У 1912 році триптих «З кругу “Осінь”» побачив світ на сторінках «Рідного Краю» [8, 1912 рік, № 14, с. 3–5].

*Моя душа ніколи не сміється:
Вона сумна, як похоронний спів,
Як чайки голос, що над морем в'ється,
Як кинутий огонь серед степів.
Бо я єсть син безцасного народу,
Що втратив десь в минувшині ім'я
І славу давнього свого роду.*

Переважають сумні мотиви, відчутна зневіра. Вболівав за Україну, у якої забирали навіть пам'ять про минулу славу, знищуючи найкращих. Але звідки у митця вихопилося:

*А я лиш знаю дні тужливі
В неволі мертвій волочить?*

Можливо, передбачав свій трагічний кінець на засланні через 23 роки? А ще вимушене перебування кілька років у Москві, звідки слав сповнені ностальгійної туги листи?

Надрукований у «Рідному Краї» теж вірш-триптих Ю. Михайліва «Весняний сум» [8, 1916 рік, № 4, с. 5–6] ніде не передруковувався, він так само, як і попередній, якимось загубився серед потоку інших матеріалів. А проте його архітектоніка і громадянське звучання є приводом до роздумів. Кожна його частина різниться метричною будовою і настроєвістю. Ліричний герой у першій частині, написаній двоскладовим ямбом, сповнений світлих і радісних почуттів кохання. Світ навколо нього напоєне життями-квітами, блакиттю неба, зблисками струмка. Але привітне «саяво дня» в другій частині різко змінюється. Ритміка трискладового анапеста висуває на перший план «спущені крила», «чад зневіри», «знесилене змучене серце». Залишається лише надія, що кохана своєю неземною усмішкою поверне герояві «згублену силу», і тоді «в неволі» він «забуде неволю» і «на мент» розбіє кайдани. Про кайдани йтиметься і в третій частині, написаній трискладовим амфібрахієм. Переважають риторичні питання, безнадійні за своєю суттю. Герой прагне злетіти птахом, щоб там, з високості, «людям співати пісні». Проте й тут Михайлів не зрадив своєму еству — зневіра і розпач поступаються місцем заключному мажорному акорду «На волю, на волю мерщій!».

Через 40 років містично відгукнеться із мордовських таборів Василь Стус, кликнувши поетичним словом:

*Ярїї, душе! Ярїї, а не ридай.
У білій стужі серце України.
А ти шукай — червону тїнь калини
На чорних водах — тїнь її шукай.*

Тїнь України шукав і Юхим Михайлів на засланні:

*Чи я забуду тут, в неволі,
Тебе, осонцена блакить,
І вас, мої стрункі тополі,
Що звикли з небом говорити?*

У програмному вірші Михайліва «*Пішов я в світ шукати слави*», вірші, що у самовизначенні дається як «монолог», означається кредо митця, а отже, його ідеологічні засади і творчі устремління. Оскільки філософсько-медитативні образи Ю. Михайліва метафорично перепліталася як у поезії, так і в малярстві, пропонуємо розглянути життєві і творчі дороги митця крізь призму прочитання цієї поезії².

І час настав — мене покликав // На сотні гін розлеглий світ, // Де заплелись в початок віку // Мої хмільні сімнадцять літ. Так починається вірш. І саме в 17 років, будучи учнем Херсонського реального училища, юнак відчув у собі потяг до малювання, для нього наставав особливий час. Саме тоді йому доручили перемалювати вуглем портрет поета В. Жуковського, що він успішно й здійснив³. Відповідно перед ним відкривався особливий світ — світ мистецтва. Одержавши стипендію від Хер-

² Машинопис з авторськими правками міститься у ЦДАМЛМ України, ф. 524, од. зб. 3, арк. 3.

³ Про цей епізод згадує репресований мистецтвознавець Євген Кузьмин у ненадрукованій монографії, що зберігається у рукопису у Рукописному відділі Національної бібліотеки імені В. Вернадського. Про це йдеться, зокрема, й у виданні Ю. П'ядика [7, с. 9].

сонського земства, Михайлів вирушає до Москви, вступає до Строгановського училища, оволодіває майстерністю кераміста⁴.

На цей особливий час у житті митця вказує в 1916 році і лист до Т. Романченка: «Мій син щасливіший за мене. Я пізнав свій край на 17 році свого життя, а він знатиме все це з першого менту свого розумового життя» [Л, од. зб. 798].

Вже на Олешківські заплави // Не скоро шлях поверне мій — // Пішов я в путь шукати слави, // З собою взявши кошик мрій.

З Олешок, де митець народився, майбутній митець вирушив на пошуки своєї долі, ховаючи в душі амбітні мрії, і слава, природно, не була для нього останньою, як у Шевченка, коли він 44 роки тому звертався до своєї «доленьки»: «Ходімо даліше, даліше слава, / А слава — заповідь моя».

А кошик той по вінця повен // І спорожніє не притягом, // Як осніть мене Коровін // Своім розлетистим крилом.

Мабуть, не випадково у 1904 році з'явиться картина, виконана в улюбленій техніці пастелі «Кошик з грибами» як певна аналогія з його «кошиком мрій», що «по вінця повен». Щодо художника С. Коровіна, то Михайлів не просто вважав його своїм навчителем. Адже той посприяв подальшій художній освіті Михайліва, запропонувавши йому під час навчання в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури (МУЖВЗ) жити і працювати в нього.

В душі скипало сонцеграйво, / Жадливо праглося основ. / Тож я не лишнім і не зайвим / У світ мистецтва увійшов.

Художник сповна усвідомлює своє призначення. Віртуозно володіє мистецтвом пензля, техніка його складна і витончена. Він ставить перед собою різноманітні надзавдання, як от «одним кольором (чорним) передати гру парчі, що цілком мені удалось», про що написав у 1925 році у листі до Тичини [2, с. 24]. Або у тому самому листі: «задумав написати радість, але не животну, земну, а радість, коли хочете, з великої літери» (там само). І підсумував: «я пішов до сонця й фарбів, що живляться ним».

Ти хочеш знати, чий я учень? / Я сам учитиму, повір, — / І подивую, й скаламучу / Україну «Музикою зір».

«Через багато десятиліть в американській літературі з'явиться образ “Чайки на ймення Джонатан” — щось з романтизуючих-голубих рефлексій, вічного неспокою, вогню, який манить людей біля багаття посеред ночі, або це, знову-таки, бентежна “музика зорь”?» — зазначав про митця відомий мистецтвознавець О. Федорук.

1919 рік. Окупований денікінцями Київ захлинався в антиєврейських погромах та антиукраїнських переслідуваннях. На квартирі у минулому «міркусника» Георгія Нарбута збирається творче товариство обраних із семи осіб. Це огорнуте флером таємничості і містики зібрання, яке оперувало символами і знаками, ще мало досліджене. А втім,

можливо, саме воно могло стати засадничим на довгий час. Та не судилося... Товариство, метою якого було синтезувати кілька видів мистецтв, мало не лише свої печатку, коди-символи, а й ритуальні принципи, що за сприятливих обставин вплинули б на майбутній поступ культури в умовах глухої і задушливої атмосфери воєнного терору у «сторозтерзаному» Києві, згадував Михайлів у статті «Георгій Нарбут», надрукованій у журналі «Життя і революція» в 1926 році. Михайлів називає цю групу людей особливим колективом, в якому об'єднано «працівників різних галузей мистецтва на ідеологічній платформі», мистецькою родиною, групою людей, «що не хтіли нидіть в присмерку обивательського животіння» [4, с. 47]. Серед сімох осіб, окрім самого Михайліва, був «двістірозіп'ятий», як сам тоді писав, Павло Тичина — засновник особливого літературного напрямку «кларнетизм», звичайно ж, Георгій Нарбут, а ще Михайль Семенко — обдарований музикант і поет, який уже на той час заснував видавництво «Фламінго» як центр «революційного футуризму», Лесь Курбас — постановник нових театральних форм, Олександр Чапківський — ініціатор Другої мандрівної капели Дніпро-союзу, мистецтвознавець, пізніше за безглузким звинуваченням розстріляний 1938 року в Биківні разом з тисячами невинних жертв сталінської вакханалії; Пилип Козицький — один із засновників модерної традиції церковного хорового співу, композитор-містик, що поєднував музику з іншими видами мистецтва: кольором, світлом, формами, малюванням і скульптурою.

Так звана ініціативна група вирішила розширитися до «дев'ятки» і запросити Федора Ернста, німця за походженням, праці якого з історії української архітектури та мистецтва вже були широко відомими в світі. Дев'ятим розглядали «одного з чотирьох інтересних кандидатів: В. Модзалевського, М. Зерова, Я. Степового або М. Бурачека» [4, с. 48].

Нетиповим задумувався гурток — ніяких засідань і протоколів, мала бути лише «книга-щоденник, куди кожний член гуртка записував свої враження від поданих праць і свої побажання на майбутнє». Емблемою скомпонував Нарбут: «Дев'ять стріл, згідно з числом членів фундаторів, розміщені в колі і скеровані вістрями до центру, як символ прагнення й прямування кожного члена гуртка до свого кола». Ще був «проект перстня, що його члени гуртка мусили носити завжди... Перстень мав вигляд звичайної каблучки і був оздоблений шостикутною плиткою, на якій вирізьблене було коло дев'ятьма стрілами. Він міг бути й за печатку для членів гуртка під час листування».

Кожен мав виконати якусь завдання. Михайлів написав «синестезичну» картину «Музика зір», «пастелю, збудовану на принципах музики», що стала улюбленою річчю Нарбута.

Козицький скомпонував вісім музичних портретів учасників цієї групи⁵ «у формі окремих пре-

⁴ У цей час, а саме у 1902 році, відбувається ще одна небуденна подія — у Харкові під час XII Археологічного з'їзду виступає з бандурою письменник, художник і музикант Гнат Хоткевич, який ще й виголосив там промову на підтримку сліпих бандуристів-лірників та української пісні, що викликало невдоволення влади. Твір Г. Хоткевича «Гвоздики в криниці» згодом приверне увагу Ю. Михайліва, про що він напише у листі до Т. Романченка.

⁵ Парадоксально, але з плином часу Козицький перетворився на партійного функціонера, який перешкодив діяльності іншого чудового композитора Павла Сениці та музиканта-бандуриста Гната Хоткевича.

людів» «в прозоротонних акварелях». Цікаво було б сьогодні відтворити ці музичні твори, виконати їх на широкій сцені. Тоді за допомогою звукових форм ми могли б відчути не лише образи учасників групи, а й настрої епохи у її чарівливій неповторності.

Михайлів, окрім картини, виконав у 1924 році тушшю і кобальтом обкладинку до збірника Козицького, яку було репродуковано у книзі О. Довженка «Історія української музики», щоправда без зазначення автора [7, с. 158]. Отже, сплав музики, слова, образотворчості утворив тут не просто особливий жанр, а й метамову, що несла певний «медж» у майбутнє.

Як і на інших обкладинках, митець використав своє улюблене моделювання прямокутного аркуша, посередині якого обігрується коло, на якому зацентровано особливу увагу. Завдяки такому прийому досягається особливий ритм, оскільки коло з вісілкою в центрі сприймається і як грамофонна платівка, що от-от має зазвучати, обертаючись від натягненої пружини пристрою.

Нарбут же зобов'язувався для товариства створити на пергаменті серію портретів найвидатніших українських культурних діячів. Та доля розпорядилася по-своєму: незабаром поглибилася хвороба Нарбута, яка, зрештою, звела його передчасно в могилу. Невдовзі розпалася і вся група, не вивітавши так геніально намалюваної місії.

Але повернімося до картини «Музика зір». Михайлів-символіст не міг не використати вже доведене самою наукою факт того, що природні об'єкти підпорядковані певному ритму, а кожний з елементів планетарної системи видає звуки, що утворюють космічний оркестр. Хто зна, можливо, Ю. Михайлів жив у світі музики сфер, як і П. Тичина, що подарував людству збірку «В космічному оркестрі».

Вона одна мені, як мати, / Була і явою, і сном. / З-під пензля виплесну сонату / З її стобарвним іменом.

Усе своє подвижницьке життя Михайлів присвятив Україні. Домінантою творчості була рідна історія. Про це вже не раз наголошувалося у дослідженнях про нього. Наведемо ще одну цитату з листа до Романченка від 24.01.1916 року: «Хай росте молоде покоління. Хай росте кріпке, міцне, здорове і саме головне — свідоме! Воно не попусте України в напасть, воно вибере право їй (собі)» [Л, од. зб. 799]. Отже, тут висловлене розуміння Михайлівом думки про те, що право нації неможливе без права кожної особистості. Його учні вказували на те, що Ю. Михайлів як педагог не нав'язував своїх суджень і оцінок — судячи з усього, він волів своїм мистецтвом, тихо і не галасливо, виховувати тонкий смак. Він нагадував про історичний болючий досвід, апелював до людської пам'яті, до пам'яті національної через символи.

Ми дух, ми славу загубили, / Про це волають не слова — / В траві знебута край могили / Бурштинноока булава.

Якось з Нарбутом Михайлів обговорював «топографічну красу Києва» і про «жахливу архітектуру, якою збагатили його московські крамарі». Тоді Нарбут сказав, що «Хрещатик варто ввесь знищити з його вокзально-ярмарковими сараями». Митець

дратувався з безсмаку «київських архітектів, що не вважали в своїх проєктах ні на що і своїми кам'яними шухлядами нищили незрівнянну, надвічну красу старого Києва» [4, с. 47].

«Бурштинноока» булава змальована на кількох картинах: вона лежить у високій траві і з неї вже повипадали дорогоцінні камінці, «але головний рубіновий камінь, — писав митець, — великою кров'яною краплею горить на сонці і наче говорить про ту запеклу боротьбу, в якій ми загубили волю-булаву» [7, с. 142].

Примарний вершник серед степу / Корить крайн, здолавши тлін / А ти ж у нім пізнай Мазепу — / І не помилишся: це він!

Триптих «Соната України» має такі частини: «Цвинтар», «Блукаючий дух», «Зруйнований спокій». Саме на такій послідовності наголошує В. Рубан. Заперечуючи усталену послідовність, в якій «Блукаючий дух» ставлять на третє місце, дослідниця наголошує на логічному лейтмотиві та вказує на акварель художника «Моя квітната», де саме так змальовано ці картини на стіні кабінету митця [2, с. 65].

Так чим же ми, як бубон, голі, / Катам возносимо хвалу?! / А то ж бо сум по нашій волі / В Путивлі-граді на валу.

Уже йшлося в статті про заклик Юхима Михайліва не втрачати національні надбання, не схилати голови перед московськими недоброзичливцями, яких він різко тут означає катами. А «в Путивлі-граді» тужила легендарно оспівана Ярославна, ушлавлена у новітніх творах різних видів мистецтв.

Настала черга торкнутися творчих стосунків двох дивовижних митців — П. Тичини і Ю. Михайліва. «П. Тичина, цей тихий і глибокий поет-музик, поет філософ, швидко подарує нас новою своєю книгою „Вітер з України“, — писав про нього в одеській газеті «Шквал» в 1924 році швидше за все Іван Микитенко, що сховався за криптонімом «І.М.» (Див.: І.М. Літературний Харків // Шквал (Одеса). 1924. № 2. С. 9). З поетом у Михайліва було багато що спільного. Назвемо хоч би таке: музичне сприймання світу, лірична настроєвість, прагнення заглиблюватися в потаємні душевні нетрі, неординарні підходи до мистецтва загалом. Хоча їхні стосунки не розвивалися по прямій, про що свідчать і спогади сучасників, і листи Михайліва до Тичини. Часті візити П. Тичини до Юхима Спиридоновича «були скороминущі», — писала Ганна Белякова-Лавинська. І продовжувала: «Тичина був дивною людиною у приватному житті. Так, наприклад, хоч і часто, але не приходив, а заходив. Зайде і не роздягаючись, обмінюється з Галею, у відсутності Юхима Спиридоновича, кількома словами і “до побачення”... Звичайно, з Юхимом Спиридоновичем він розмовляв, але не як гість, а “мимохідь”» [7, с. 199]. А в листах до Тичини художник якось не втримався від докорів: «Довідався я, що Ви аж два рази були в Києві і не заглянули до нас. Це вже не гаразд! ... Я принаймні ображений — сутобо за себе й за картину. Вона чекала й чекає свого “владаря”, а він махнув на неї лапкою. Ну, та колись порухуємось» [7, с. 161]. Мається на увазі картина «Сум Ярославни», що її митець подарував Тичині як рефлексію на його «Плач Ярославни». І нині кар-

тина прикрашає одну із стін Музея-квартири П. Тичини в Києві.

Висновки. Юхима Михайліва згадують нині серед «славетного грона таких митців, як М. Бойчук, Г. Нарбут, О. Новаківський, П. Холодний, О. Архипенко» [2, с. 5]. До цього переліку додають багато імен і світових митців-символістів. Але Ю. Михайліву «не пощастило» з епохою, яку він випередив на багато років. Та обставини чи були коли прихильними до українських митців? Незважаючи ні на що, вони все ж вміли долати нечуваний моральний і фізичний тиск, жорсткі перешкоди, яких у цілому в Європі навіть і не уявляли. Чи припиниться це колись врешті-решт?

Ідея самобутності українського народу, а отже, національна складова була домінантою творчості Ю. Михайліва, який звертався до історії як до самовозвеличення української нації, історії, яку більшовицькі сатрапи затято намагалися не те щоб знівельювати, а й повністю зітерти з генетичної пам'яті, вдаючись до найлютіших терорів та голоду. І лише поодинокі голоси нескорених митців все ще лунали як заклик до опору страшній руйнівній силі, що набирала все більш загрозливих обертів у ХХ сторіччі. Михайлів, непохитно і самозречено вірячи в силу свого мистецького слова і пензля, продовжував торувати подвижницький шлях. І ніщо не могло його спинити — ні серйозні хвороби, які час од часу давалися взнаки після воєнних поранень на фронтах імперіалістичної війни, ні родинна трагедія, коли подружжя втратило сина Юрасика, на якого покладали величезні надії. Усі твори Михайліва апелюють до української історії, просякнуті вільнолюбним духом, врешті закликають українство схаменутися і відчутти свою історію, яка дихає, припавши пилом забуття, з глибин пам'яті.

Його картини — це своєрідна містерія, пов'язана з окультними обрядами, що їх можуть здійснювати лише втаємничені. А нам, нащадкам, сповненим містицизмом, залишилося хіба що розкодувати запропоновані для цього певні шляхи. І дістати необхідний ключ. Хай там як, для цього є все необхідне.

Вірші Ю. Михайліва, надруковані в журналі «Рідний Край»

З кругу «Осінь»

I.

Журавлі

В блискучім саяві, променистім,
Летіла зграя журавлів,
І розсипався в небі чистім
Журливий їхній кліт-спів.
Вони у вирій прямували,
Надії повні, повні сил,
На чорні хмари не вважали
І не спиняли льоту крил, —
Дарма, що буря вже ревіла
І де-який з них приставав.
Пливли, бо їм весна зоріла
І рідний степ красою саяв.
Я їм позаздрив. О, щасливі!
Вам є спромога битись, жить!

А я лиш знаю дні тужливі
В неволі мертвій волочить...

II.

Моя душа ніколи не сміється:
Вона сумна, як похоронний спів,
Як чайки голос, що над морем в'ється,
Як кинутий огонь серед степів.
Бо я єсть син безщасного народу,
Що втратив десь в минувшині ім'я
І славу давнього свого роду.
Десь розійшлась хоробрая сім'я...
Та вірю я, що мій народ проснеться
І заgrimить свободою струна.
Тоді душа у мене усміхнеться,
А поки що, ридатиме вона.

III.

Осінь і думи осінні,
Темні, журливі, як тіні.
Плачуть, не сила терпіти,
Наче голодні діти.
В день розлетяться, покинуть,
На ніч пташками прилинуть.
Тісно обсядуть, обкружать,
Давне згадають, потужать.
Осінь і думи осінні,
Темні, холодні, як тіні.
Падають листя злотії,
Гинуть, мов серця надії.
Скільки весна їх зростила,
Скільки квітками дарила!
Квіти морозом побиті,
Мрії в могилу зариті.
Сонце схвалось, не гріє,
В серденьку кров холодіє,
Образи тануть, як тіні...
Ось вони — думи осінні.

1912 рік. Катеринослав

Весняний сум

1.

Ходімо в поле, друже мій,
Де сяйво дня таке привітне,
Де небо чисте і блакитне
І жайворонків цілий рій!
Ходімо, друже, руку дай,
Я поведу тебе між квіти,
Дамо себе вогню спалити...
Кохати кличе світлий Май.
Блискочуть прудкіі струмки,
Жита хвилюються зелені.
Біжим, нарвем волошок жмені
І з них поробимо вінки.

2.

Підведи мої спущені крила,
Час зневіри тяжкої розвій,
І повернеться згублена сила,
Повна щастя й рожевих надій.
Одчини замуrowані дверці
В зачарований казкою край,
І в знесиленім, змученім серці
Запишається соняшний Май.
Подаруй мені ліки від болю,
Неземную усмішку свою,
І в неволі забуду неволю,
І кайдани на мить розбію.

3.
Коли вже я, Боже, спочину?
Коли вже я легко зітхну,
На волю солодку долину
І весь у життя потону?
Коли вже порвуться кайдани —
І я, наче птах по весні,

Злечу понад сірі тумани,
Щоб людям співати пісні?
Я хочу до сонця палкого,
До світлих, веселкових мрій,
Цілунку бажаю дзвінкого,
На волю, на волю мерщій!
1912 рік

Література

1. Архів Т. М. Романченка // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури НАН України / ф. 46 (далі вказуватимемо в тексті: ІЛ, од.зб.).
2. Митець ренесансного світогляду / Вступ. сл. Олеся Доріченка, вірші Ю. Михайліва, листи до П. Тичини (вступ. сл. Ірини Блюдо) // Боян. Поезія'93. Збірник; [редкол.: М. Вінграновський та ін.; упоряд. Л. Голота, В. Міщенко; худож. Л. Демчишин]. К.: Укр. письменник, 1993. С. 3–23.
3. Кузьмин С. Юхим Михайлів // Життя й революція. 1926. № 6–7. С. 147.
4. Михайлів Ю. Фрагменти спогадів про Г. І. Нарбути // Бібліологічні вісті. 1926. № 3. С. 46–51.
5. Повернуті імена. Юхим Михайлів. Матеріали міжнародної конференції / Відп. ред. О. Федорук. К.: Абрис, 1997. 192 с.
6. Певний Б. Про реабілітацію та життя і творчість Юхима Михайліва // Майстри нашого мистецтва. Нью-Йорк; Київ, 2005. С. 61–72.
7. П'ядик Ю. Юхим Михайлів. Життя і творчість / Вступне слово І. Дзюби. К.: Мистецтво, 2004. 224 с.
8. Рідний Край: Часопись літературна і громадська, з малюнками. Редакторка-видавець О. Косач (далі вказуватимемо в тексті: Р. Кр., рік, номер видання і сторінку).
9. Юхим Михайлів. Його життя і творчість. 1885–1935. The life and art of Yukhym Mykhailiv / Заг. ред. Юрій Чапленко. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Торонто, 1988. 233 с.

References

1. Arxiv T.M. Romanchenka // Viddil rukopy` siv i tekstologiyi Insty` tutu literatury` NAN Ukrayiny` / f. 46 (dali v kazuvaty` memo v teksti: IL, od.zb.).
2. My` tecz` renesansnogo svitoglyadu / Vstup. sl. Olesya Dorichenka, virshi Yu.My` xajliva, ly` sty` do P.Ty` chy` ny` (vstup. sl. Iry` ny` Blyudo) // Boyan. Poeziya'93. Zbirny` k; [redkol.: M. Vingranovs` ky` j ta in.; uporyad. L. Golota, V. Mishhenko; xudozh. L. Demchy` shy` n]. K.: Ukr. py` s` meny` k, 1993. S. 3–23.
3. Kuz` my` n Y. Yuxy` m My` xajliv // Zhy` ttya j revolyuciya. 1926. # 6–7. S.147.
4. My` xajliv Y. Fragmenty` spogadiv pro G. I. Narbuta // Bibliologichni visti. 1926. # 3. S. 46–51.
5. Povernuti imena. Yuxy` m My` xajliv. Materialy` mizhnarodnoyi konferenciyi / Vidp. red. O. Fedoruk. K.: Abry`s, 1997. 192 s.
6. Pevny` j B. Pro reabilitaciyu ta zhy` ttya i tvorchist` Yuxy` ma My` xajliva // Majstry` nashogo my` stecztva. N` yu-Jork; Ky` yiv, 2005. S. 61–72.
7. P'yady` k Y. Yuxy` m My` xajliv. Zhy` ttya i tvorchist` / Vstupne slovo I. Dzyuby`. K.: My` stecztvo, 2004. 224 s.
8. Ridny` j Kraj: Chasopy`s` literaturna i gromads` ka, z malyunkamy`. Redaktorka-vy` davec` O. Kosach (dali v kazuvaty` memo v teksti: R. Kr., rik vy` dannya i storinku).
9. Yuxy` m My` xajliv. Jogo zhy` ttya i tvorchist`. 1885–1935. The life and art of Yukhym Mykhailiv / Zag. red. Yuriy Chaplenko. N` yu-Jork; London; Pary` zh; Toronto, 1988. 233 s.

Drofan L.

Yukhim Mykhailiv — symbolist and mystic

One of the personalities who worthily represents Ukraine in the international cultural arena is Yuhym Mykhailiv. The symbolist artist turned in his work to ancient pagan traditions, to historical artifacts, to meanings and meanings in the interpretation of the evolution of Ukraine, its genesis and types of culture, to the ritual elements of ancient cults. This choice allowed him not only to actualize his artistic thinking, based on symbols and signs, but also to determine the place of national culture in the system of universal coordinates. Important today, give a synthetic analysis of his multifaceted work. And these are not only artistic paintings, but also works of calligraphy, first of all poems, as well as monographic researches, literary-critical articles published in periodicals.

The question that it was overlooked by researchers is considered, and if it was mentioned, it is very fleeting. It is about the artist's collaboration with the magazine "Ridny Krai", where he published his poems and where his paintings were reproduced.

Letters to the museum worker and poet Trokhim Romanchenko, which are still kept in the archive and awaiting publication and extensive comments, were also analyzed.

Keywords: symbolist artist, non-official Ukrainian culture, syncretic nature of creativity.

Дрофань Л.

Ефим Михайлов — символист и мистик

Одним из тех, кто достойно представлял Украину на международной культурной арене, был Ефим Михайлов. Художник-символист, он обращался в своем творчестве к языческой традиции, историческим артефактам, ритуальным постановкам древних культов, расставляя некоторые акценты в трактовке эволюции Украины, ее генезиса и типов культуры. Такой выбор давал ему возможность не только актуализировать свое художественное мышление, построенное на символах и знаках, но и определять место национальной культуры в системе всемирных координат. Сегодня как никогда актуален синкретический анализ его многогранного творчества. А это не только художественные картины, но и литературные произведения, прежде всего стихотворные, а также монографические исследования, литературно-критические очерки, напечатанные в многочисленных периодических изданиях того времени.

Рассмотрены вопросы, некоторым образом выпавшие из пристального исследовательского взора. Речь идет о сотрудничестве художника с журналом «Рідний Край», где он печатал свои стихи и где репродуцировались его картины.

Проанализированы также письма к музейщику и поэту Трофиму Романченко, все еще хранящиеся в архивах и ждущие их опубликования и глубоких комментариев.

Ключевые слова: художник-символист, внеофициальная украинская культура, синкретический характер творчества.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2020